

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора педагогічних наук, професора Діденка Олександра Васильовича на дисертаційне дослідження Покалюка Віктора Миколайовича «Система підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в оперативно-рятувальній службі цивільного захисту», подане на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Актуальність теми наукової роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами. Сучасні виклики, пов'язані зі зростанням кількості надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, терористичними загрозами, військовими конфліктами та іншими кризовими явищами, зумовлюють необхідність якісної підготовки фахівців оперативно-рятувальної служби цивільного захисту. Ця проблема є надзвичайно актуальною як для педагогічної теорії, так і для освітньої практики.

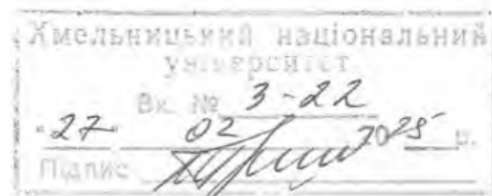
По-перше, ефективність діяльності рятувальників безпосередньо залежить від рівня їхньої професійної компетентності, що включає теоретичні знання, практичні навички та психологічну готовність до роботи в екстремальних умовах. Підготовка таких фахівців потребує вдосконалення методик навчання, адаптації освітніх програм до сучасних вимог та інтеграції інноваційних технологій.

По-друге, педагогічна теорія повинна розробляти моделі навчання, що поєднують традиційні та сучасні підходи до підготовки рятувальників. Це включає симуляційні тренінги, використання віртуальної та доповненої реальності, інтерактивні методи навчання, що сприяють відпрацюванню алгоритмів дій у критичних ситуаціях.

По-третє, підготовка кваліфікованих рятувальників має враховувати психологічні аспекти професійної діяльності. Робота в умовах високого ризику вимагає стійкості до стресу, здатності швидко ухвалювати рішення та діяти в екстремальних обставинах. Це вимагає від педагогічної науки пошуку нових підходів до розвитку професійно важливих якостей майбутніх рятувальників.

Отже, розв'язання проблеми підготовки кваліфікованих робітників для оперативно-рятувальної служби цивільного захисту є актуальним завданням для педагогічної теорії та практики, оскільки вона пов'язана із забезпеченням національної безпеки, охороною життя і здоров'я громадян та потребує вдосконалення методів і технологій професійної освіти.

Дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідницької роботи Хмельницького національного університету «Формування особистості як суб'єкта самотворення» (ДР № 0119U103663), пріоритетних напрямів наукових робіт, що потребують нагального розроблення й упровадження в

практичну діяльність ДСНС України та Концепції наукового забезпечення ДСНС України.

Тема затверджена рішенням ученої ради Хмельницького національного університету (протокол № 3 від 28.11.2024 р.), Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України (протокол № 4 від 21.12.2018 р.), а також узгоджена в бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 43 від 29.01.2019 р.).

Наукова новизна одержаних результатів. Основні положення дисертаційного дослідження, що визначають новизну наукових результатів полягають у тому, що:

уперше обґрунтовано концепцію підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі ЦЗ;

теоретично аргументовано й експериментально перевірено ефективність системи підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі ЦЗ, що охоплює взаємопов'язані підсистеми (цільову, теоретико-методологічну, змістово-технологічну, діагностично-результативну);

визначено, теоретично обґрунтовано педагогічні умови підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі ЦЗ (стимулювання мотиваційно-ціннісних орієнтацій кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі ЦЗ; оновлення змісту підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі ЦЗ; сприяння професійній адаптації кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі ЦЗ під час практичної підготовки; використання інноваційних форм, інтерактивних методів і технологій навчання в підготовці кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі ЦЗ);

удосконалено структуру готовності кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі ЦЗ (мотиваційний, когнітивний, операційний, особистісний компоненти), критерії (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-орієнтаційний, операційно-результативний, емоційно-вольовий); діагностичний інструментарій (систематичний моніторинг навчальних результатів, анкетування, опитування, зворотний зв'язок тощо); показники; зміст, форми, методи й технології професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників Оперативно-рятувальної служби ЦЗ;

набули подальшого розвитку й конкретизації зміст базових понять дослідження; діагностичний інструментарій визначення готовності до

професійної діяльності; сучасні тенденції підготовки та професійного розвитку фахівців рятувальних служб у зарубіжному досвіді.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Основні наукові положення, концептуальні та методологічні підходи, висновки, презентовані у дисертації В. М. Покалюка, достатньою мірою обґрунтовані та базуються на аналізі праць вітчизняних і зарубіжних учених. Автор логічно сформулював структурні компоненти: мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, які відповідають темі дисертації.

Досягненню сформульованої в роботі мети сприяв ретельний аналіз теоретико-методологічних основ та джерельної бази дослідження.

Дослідження реалізовано на основі провідної ідеї – підвищення рівня готовності кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі ЦЗ на основі розроблення й упровадження системних педагогічних інновацій в освітній процес, із залученням сучасних наукових підходів, загальнодидактичних і специфічних принципів, запропонованого навчально-методичного забезпечення, що спрямоване на досягнення позитивної динаміки у формуванні готовності майбутніх рятувальників до професійної діяльності.

Концепція підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі ЦЗ сконцентрована на трьох концептах: *методологічному, теоретичному й практичному.*

Методологічний концепт відображає інтегрування наукових підходів: системного (тракує професійну підготовку рятувальників як цілісну систему з елементами (підсистемами)).

Теоретичний концепт формує ключові поняття та їхні дефініції, як-от: «професійна діяльність», «підготовка кваліфікованих робітників», «готовність до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі ЦЗ»; провідні теорії, законодавчі й нормативно-правові засади, що впливають на професійну підготовку; забезпечує обґрунтування системи підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі ЦЗ, з огляду на загальнопедагогічні та специфічні принципи.

Практичний концепт уможливорює інтегрування теорії та практики на основі системного оновлення змісту, форм і методів навчання; використання інноваційних технологій у професійній підготовці кваліфікованих робітників Оперативно-рятувальної служби ЦЗ; педагогічні умови й методичне забезпечення освітнього процесу; перевірку ефективності запропонованих педагогічних умов та системи в цілому.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечується належною методологічною

базою, ґрунтовним вивченням та критичним аналізом наукових праць і загалом не викликає сумніву.

Аналіз тексту дисертації В. М. Покалюка, реферату та змісту публікацій дозволяє зробити висновок про наукову достовірність представлених автором результатів.

Експериментальне дослідження проходило впродовж 2018–2023 років та охоплювало три взаємопов'язані етапи педагогічного експерименту: пошуково-аналітичний, організаційно-експериментальний та підсумковий.

Під час першого (пошуково-аналітичного) етапу дослідження (2018–2019 рр.) виконано аналіз науково-педагогічної, філософської, психологічної, економічної літератури з проблеми професійної підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі ЦЗ зокрема; конкретизовано науковий апарат дослідження; досліджено особливості професійної діяльності кваліфікованих робітників в Оперативно-рятувальній службі ЦЗ.

Другий (організаційно-експериментальний) етап дослідження (2019–2023 рр.) передбачав організацію експериментального дослідження з метою перевірки гіпотези та авторської концепції професійної підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі ЦЗ, а також апробації його навчально-методичного забезпечення. Цей етап складається з констатувального та формувального етапів експерименту.

Констатувальний етап (2019–2021 рр.) проведено для з'ясування стану готовності кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі ЦЗ; обґрунтування системи підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі ЦЗ; проведення констатувального етапу педагогічного експерименту; створення навчально-методичного забезпечення. Використано низку методів дослідження: спостереження, анкетування, індивідуальні бесіди, метод експертного оцінювання, тестування. Виокремлено суб'єкти діагностики; обґрунтовано критерії, показники та рівні готовності кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі ЦЗ.

На формувальному етапі (2021–2023 рр.) в процесі підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі ЦЗ упроваджено розроблені й теоретично обґрунтовані основні положення концепції та системи підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі ЦЗ, реалізовано виокремлені педагогічні умови, здійснено узагальнення, систематизацію результатів педагогічного експерименту, їх кількісний та якісний аналіз, сформульовано висновки.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробленні навчально-методичного забезпечення для підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-

рятувальній службі ЦЗ, а саме: навчальних посібників «Тактична підготовка особового складу структурних підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту України», «Дії підрозділів ДСНС України в умовах воєнного стану», «Професійна підготовка особового складу в органах і підрозділах цивільного захисту», «Теорія горіння та вибуху», «Вибухові речовини та боєприпаси. Класифікація, принципи та умови зберігання, організація оперативно-тактичних дій з гасіння пожеж»; практичного посібника «Підготовка кваліфікованих робітників для підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту України»; термінологічного словника з рятувальної справи (українсько-польсько-англійський); системи тренувальних вправ і кейсів, конспектів лекційних та тренінгових занять; програми виробничого навчання для підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі ЦЗ.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес Національного університету цивільного захисту України (довідка про впровадження від 02.12.2024 № 8801-4051/8801), Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України (довідка про впровадження від 03.12.2024 № 8901-4496/8937-01-31), Вищого професійного училища Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Вінниця) (довідка про впровадження від 03.12.2024 № 1062), навчальних пунктів аварійно-рятувальних загонів спеціального призначення Головних управлінь ДСНС України в Київській (довідка про впровадження від 04.12.2024 № 137), Житомирській (довідка про впровадження від 03.12.2024 № 129), Чернівецькій (довідка про впровадження від 12.11.2024 № 156), Рівненській (довідка про впровадження від 05.12.2024 № 62302-3105/6230/6), Івано-Франківській (довідка про впровадження від 04.12.2024 № 546001-3354/5460011) областях.

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Матеріали дослідження, його положення та висновки можна використовувати в організації освітнього процесу у відомчих закладах вищої, професійної (професійно-технічної) освіти, що готують кваліфікованих робітників пожежно-рятувальних та аварійно-рятувальних підрозділів ДСНС України, у системі підвищення кваліфікації, неформальній освіті тощо.

Оцінка змісту й завершеності дисертації. Структура представленої дисертації науково виважена й логічно вибудована. Аналіз дисертації та її завершеності свідчить про те, що зміст дисертаційного дослідження В. М. Покалюка відповідає меті й поставленим завданням, складається із анотацій українською та англійською мовами, вступу, п'ятих розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (731 найменування, із них 117 – іноземною мовою), Робота містить

19 таблиць, 30 рисунків, 20 додатків. Повний обсяг дослідження становить 628 сторінок, із них основного тексту – 382 сторінки.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження та її зв'язок із науковими програмами, планами і темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження; обґрунтовано концептуальні, методологічні та теоретичні засади дослідження; сформульовано гіпотезу; окреслено методи дослідження; розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів та подано відомості про впровадження результатів наукового пошуку; схарактеризовано особистий внесок автора; подано відомості про апробацію результатів дослідження; наведено структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – «Професійна підготовка виробничого персоналу оперативно-рятувальних служб як проблема професійної педагогіки» досліджено проблему професійної підготовки виробничого персоналу оперативно-рятувальних служб у науковій літературі; проаналізовано вітчизняні й зарубіжні літературні, наукові та документальні джерела; опрацьовано документи міжнародних організацій із проблем цивільного захисту; виконано ретроспективний аналіз становлення та розвитку ДСНС України.

У другому розділі «Зарубіжний досвід підготовки та професійного розвитку фахівців оперативно-рятувальних служб» досліджено зарубіжний досвід навчання та неперервного професійного розвитку рятувальників у країнах із розвинутими відомчими освітніми системами: США, Канаді, Австралії, Угорщині, Франції, Великій Британії, Польщі, країнах Балтії.

У третьому розділі «Система підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України: концептуальні засади та методичні підходи» обґрунтовано методологічні підходи до вдосконалення системи підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі ЦЗ; схарактеризовано концептуальні засади підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі ЦЗ; з'ясовано структуру готовності кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі ЦЗ.

У четвертому розділі «Педагогічні умови підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України» обґрунтовано педагогічні умови підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі ЦЗ; описано навчально-методичне забезпечення підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі ЦЗ.

У п'ятому розділі «Дослідницько-експериментальна перевірка ефективності системи підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України» схарактеризовано програму, етапи й методику педагогічного експерименту;

описано організацію, хід і результати констатувального та формувального етапів експерименту; узагальнено результати експериментальної роботи.

Отже, дисертаційна робота В. М. Покалюка за своїм змістом і формою є повністю завершеним самостійним дослідженням, що має на меті теоретичне обґрунтування та науково-методичне забезпечення системи підготовки кваліфікованих робітників для Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту України..

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації. У цілому позитивно оцінюючи наукове та практичне значення дисертаційної роботи, висловлюємо деякі зауваження й побажання дискусійного характеру:

1. Автор дисертації досить ґрунтовно описує процедуру визначення педагогічних умов підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України та подає їх теоретичне обґрунтування. Водночас, у розділі 5 автору варто було б надати більш розгорнуту характеристику методики реалізації цих педагогічних умов під час проведення формувального етапу експерименту та навести більше прикладів щодо змісту, форм, методів, прийомів і засобів, які пропонуються автором у контексті реалізації педагогічних умов.

2. Дисертація носила б більш довершений характер, якби у додатках були наведені приклади використання інноваційних форм, інтерактивних методів та технологій навчання у підготовці кваліфікованих робітників до професійної діяльності. Автору варто було звернути увагу, що деякі з методів, що представлені у дисертації вже не є інноваційними, скільки використовуються зарубіжними та вітчизняними вченими досить тривалий час. Натомість такі інновації, як віртуальна і доповнена реальність, тренінги з елементами інтерактивного театру, наприклад, реалістичні постановки з імітацією катастроф та участю психологів для оцінки реакції на стрес, адаптивне навчання з використанням штучного інтелекту тощо можуть стати перспективами подальших наукових розвідок автора.

3. Підготовка кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України повинна враховувати думку стейкхолдерів. У роботі автор посилається на окремі опитування, проведені для визначення стану розробленості проблеми дослідження. Однак, було б цікаво дізнатися, чи вивчалася думка стейкхолдерів щодо ефективності обґрунтованих педагогічних умов підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі ЦЗ.

4. У якості рекомендації можна висловити побажання подавати висновки дослідження не у формі звіту про виконаний обсяг або послідовність дослідницьких дій, а у формі констатації отриманих результатів відповідно до поставлених у дослідженні завдань і використаних методів.

5. Основу моделі системи підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України становлять різні блоки і педагогічні умови. Проте можна висловити

рекомендацію щодо необхідності включення до структури авторської моделі об'єктів і суб'єктів освітнього процесу – студентів і науково-педагогічних працівників, а також механізми забезпечення якості підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності. Доцільно було б більш чітко показати послідовність дослідницьких дій і їх корекцію у випадку, коли прогнозований результат – позитивна динаміка у рівнях готовності кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту України не відповідає вимогам, тобто знаходиться на найнижчому – достатньому рівні. Посилило б оригінальність авторської моделі обґрунтування алгоритму (послідовності) реалізації авторської системи.

6. У дисертаційному дослідженні представлено досить ґрунтовне опрацювання педагогічної теорії та практики з проблеми професійної підготовки виробничого персоналу оперативно-рятувальних служб. У якості побажання можна висловити рекомендацію підготувати та впровадити методичні рекомендації для викладачів щодо використання інновацій у цій сфері та практичні рекомендації для майбутніх фахівців оперативно-рятувальних служб щодо їх професійного саморозвитку.

Проте висловлені зауваження не впливають на позитивне враження від дисертації в цілому і не знижують її наукову та практичну значущість.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових працях. Основні результати дослідження представлено в 95 наукових працях, із яких: 1 монографія, 3 навчальні посібники, 1 практичний посібник, 1 термінологічний словник (українсько-польсько-англійський), 22 статті в наукових фахових виданнях України, 4 статті в періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних «Web of Science Core Collection» та «Scopus», 5 статей в іноземних наукових періодичних виданнях, 3 патенти, 37 праць у збірниках матеріалів наукових конференцій, 18 праця, що додатково відображає наукові результати.

На основі аналізу змісту наукових праць та публікацій В. М. Покалюка можна констатувати, що основні положення, висновки та рекомендації, отримані в результаті проведеної роботи, у друкованих працях викладено достатньо повно й обґрунтовано.

Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації. Структурна побудова, зміст та висновки, викладені в рефераті, повністю відображають основні положення дисертації.

Оцінка мови і стилю викладення матеріалу дисертації. Дисертацію викладено українською мовою. Структура дисертації та стиль її подання

відповідають чинним вимогам. У тексті дисертації відсутні текстові запозичення без посилань на джерело (звіт про перевірку Unichек).

Відповідність змісту дисертації спеціальності, з якої вона подається до захисту. Зміст дисертаційної роботи повністю відповідає предметній галузі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук».

Аналіз дисертації, реферату й опублікованих праць здобувача дає підстави для висновку про те, що дисертаційна робота «Система підготовки кваліфікованих робітників до професійної діяльності в Оперативно-рятувальній службі цивільного захисту» є самостійною, завершеною науковою роботою, відповідає пп. 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» (Постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів»), а її автор, **Покалюк Віктор Миколайович**, заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти.

Офіційний опонент –

заступник начальника відділу – начальник відділення наукової, науково-технічної діяльності та інтелектуальної власності науково-організаційного відділу

Національної академії Державної прикордонної служби України
доктор педагогічних наук, професор

Олександр ДІДЕНКО

